

Marta Cmiel

Varšava, Poljska

UDK 821.163.6–13.09Prešeren F.:502.17:82.02"18"

Alpski svet v *Krstu pri Savici* France Prešeren in romantična podoba narave

Romantika je ustvarila posebno filozofijo narave, ki je najbolj odmevna in izrazita v Schellingovi filozofiji. Članek obravnava vlogo in pomen narave, natančneje alpskega sveta v Prešernovem *Krstu pri Savici* v luči romantične estetike in filozofije. Romantični simboli, povezani z naravo, pomagajo predstaviti notranje izkušnje subjekta. Hkrati temeljijo na slovenskemu bralcu dobro poznanem okolju, s katerim se lahko poistoveti.

romantična filozofija narave, alpski svet, romantična estetika, simbol, identiteta

Romanticism created a special philosophy of nature, which was best echoed and expressed in Schelling's philosophy. The article addresses the role and meaning of nature; in particular, the Alpine area in Prešeren's *Baptism on the Savica* in the light of Romantic aesthetics and philosophy. Romantic symbols connected with nature help present the main character's internal experience. At the same time they are based on an environment well known to Slovenian readers and that they can identify with.

Romantic philosophy of nature, Alpine area, Romantic aesthetics, symbol, identity

Krst pri Savici je nedvomno izjemno pomembno besedilo za slovenski kolektivni spomin. Dočakalo je veliko različnih ideologizacij v številnih metabesedilih in interpretacijah, čeprav je bilo svobodno ustvarjanje v nasprotju s tendenčnostjo temeljno za romantiko. Čeprav številni bralci v Prešernovem *Krstu*, ki ga Henry R. Cooper Jr. (1981) obravnava kot nacionalni romantični program, vidijo predvsem konflikt krščanstva s svobodomiselnostjo in se delijo na zagovornike ene ali druge smeri, v delu najdemo tudi snov, s katero se nedvomno identificirajo vsi slovenski bralci – in to je alpski svet. Kot ugotavlja Marko Juvan (1990: 102), je *Krst* ključno besedilo slovenskega literarnega sistema, ki »deluje interpelativno kot družbena vez«. Ni veliko publikacij, ki bi bile posvečene prav vlogi in pomenu narave v Prešernovem *Krstu*. Poskusila bom interpretirati opise narave v Prešernovi povesti v luči časa njenega nastanka – romantike. Izhodiščna točka je mitografska kritika, ki jo ponuja Northop Frye: iskanje vsebinskih in oblikovnih prvin, ki se pojavljajo, včasih tudi podzavestno, v literarnih delih kot del tradicije.

Narava, kot je opazil Arthur O. Lovejoy, je najbolj protejski pojem v zgodovini idej (Lovejoy 1927). Predmet raziskovanja in spoznanja ni Narava, ampak ideja Narave, odvisna od ljudskih, zgodovinskih načinov in možnosti videnja, opozarja poljska raziskovalka romantike Maria Janion. V raznolikosti ideje se nam prikazuje raznolikost razmerij med človekom in svetom (Janion 1994: 9). Ta razmerja se s časom spreminjajo, odvisna so tudi od posameznih kultur. Kulturolog Boštjan Šaver glede na različne raziskave ugotavlja, da je za Slovence »krajina pomemben nosilec narodne oziroma nacionalne identitete« (Šaver 2005: 44).

Zgodovinska osnova Prešernove povesti v verzih je boj med pogani in kristjani, ki se ga udeležujejo tudi zgodovinske osebe. Določen je prostor dogajanja, kar je značilno za ta tip romantičnih pesnitev. Glavni lik je v Bogomilo zaljubljen Črtomir, pogan, ki se bori za očetovo vero. Skozi povest sledimo njegovemu čustvenemu in spoznavnemu procesu skupaj s spreminjajočo se scenarijo. Preden sprejme krst, prebiva Črtomir sam v družbi narave – ob Bohinjskem jezeru in pri Savici najde zavetje, na Bledu doživlja z Bogomilo srečne trenutke, ki so nadomestek raja. V zaključku je zaradi naložene pokore izgnan iz domačega prostora, podobnega raju.

Dogajanje se začena na Ajdovskem gradcu pri Bohinju ob Savi Bohinjki, kjer so, kot piše Prešeren, potrjujoč zgodovinsko avtentičnost te pripovedovane zgodbe, do danes ohranjeni ostanki Črtomirovega gradu. Ruševine je zaman iskal Janez Mencinger: »Črtomirov grad na Ajdovskem gradcu je zidal jedin Preširen. [...] vendar je njegov grad lepše in stanovitneje zidan, nego vsi ošabni gradovi nekdanjih nemških vitezov in škofov« (Mencinger 1883: 23). To potrjuje tudi podatek na spletnem portalu slovenia.info: »Ajdovski gradec je slovenski simbol neodvisnosti in svobode naroda.«

Po nočni bitki, v kateri izginejo vsi pogani razen Črtomira, se Črtomiru pred očmi v jutranji svetlobi prikaže Triglav, najvišja slovenska gora. Tudi po temni noči prihaja nov dan, mogoče je to simbol prihodnjega vstajenja naroda. V pripovedovalčevem nagovoru preživelemu junaku je stanje junaka primerjano s stanjem jezera po nevihti, ki v notranjosti še ni pomirjeno. Notranje izkušnje subjekta pripovedovalec predstavlja v skladu z načeli romantične estetike, v kateri igra narava pomembno vlogo.

Nemška romantika je ustvarila posebno filozofijo narave. Njen najbolj odmeven predstavnik Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling se je začel ukvarjati z naravo okrog leta 1797. Kritiziral je racionalno znanje. Njegova filozofija se je začela približevati svetu, naravi. Po Schellingovem mnenju je človeška duša nepogrešljivi del duše sveta (Janion 1994: 17). Narava je organska celota. V romantiki ima lastno, posamezno, samodejno eksistenco, svoje skrivnostno življenje (Janion 1994: 11). Vesolje je enotno in notranje usklajeno, del te harmonije je tudi človek, ki je tu doma. Schelling je skušal ukiniti ločitev objekta in subjekta (Dehnel 1992: 56). Spoznavanje narave pripomore pri spoznavanju samega sebe, ker je človek tesno povezan z naravo. Predrefleksivno razumevanje sveta poteka skozi domišljijo (Dehnel 1992: 63, 71). Filozofija narave išče možnost vrnitve k prvotnemu stanju skladnosti človeka in sveta, k njuni globoki sorodnosti. Na podoben način razmišlja Bogomila o ljubezni do Črtomira, primerja jo z valovi, ki jih giblje veter. Narava je upodobljena antropomorfno, sočustvuje s človekom, ki lahko v njej opazuje svojo sliko, gleda nase kot v zrcalo. Tukaj vidimo sledi poganske enotnosti človeka in narave. Kot ugotavlja Janko Kos, ne vemo, kaj je Prešeren mislil o Schellingovi filozofiji, vendar vemo, da je bil pod njenim vplivom Čop (Kos 1970: 51, 148). Ivan Prijatelj je opazil v Prešernovi poeziji vplive Schellinga: smisel za čutnost, prirodnost in organičnost, tudi v *Krstu* (Prijatelj 1921: 660).

V retrospektivno pripoved o zaljubljenicah je vpleten opis Bleda z okolico, pomembnega poganškega svetišča, kjer je danes Marijina cerkev in kjer sta se na otoku srečevala Črtomir in Bogomila:

Dežela kranjska nima lepš'ga kraja,
ko je z okolšno ta, podoba raja.

Lepo prizorišče je hkrati simbol ljubezenske sreče in hrepenenja po raju, ki ga v življenju ni mogoče doseči.

Kulminacijski prizor Črtomirovega sprejetja krsta poteka pri slapu Savica, kjer Črtomir preživlja nekaj časa, čaka ribiča in opazuje:

Slap drugo jutro mu grmi v ušesa;
junak premišlja, kak bolj spodej lena
voda razgraja, kak bregove stresa,
in kak pred njo se góre ziblje stena,
kak skale podkopuje in drevesa,
kak do nebes leti nje jeze pena!

Na naravo, ki jo z besedami slika Prešeren, lahko gledamo kot opazovalci na slikah Casparja Davida Friedricha. Stojimo nekje na meji vidnega in nevidnega, doumljivega in nedoumljivega sveta. Opazovanje narave je v romantiki posebna notranja izkušnja. Narava je idealizirana, poduhovljena. Na Friedrichovih slikah se nam prikazuje svet, doživljamo enotnost narave in izkušnje. V tej izkušnji se izgubi ločenost narave in človeka, poglobljenega v kontemplacijo.

Spletna stran www.gore-ljudje.net navaja, da naj bi Prešeren obiskal slap poleti leta 1832. Slap naj bi nanj naredil veliki vtis, saj se dopoldan, kot opisuje Janez Mencinger (1883: 24), pri slapu vidijo očarljive mavrice druga nad drugo. To sliko je Prešeren uvedel v svojo pesnitev. Črtomiru se je Bogomila prikazala kot svetnica, skopana v lučeh in barvah mavric. Ta čudež ga je nagnil h krstu. »Ali je pojav mavrice, ki dokončno očara Črtomira, simboličen ali zgolj naravno lep ali morda simbolizira božjo milost ali le očarljiv videz?«, se sprašuje Marko Juvan (1994: 231). Vtis, ki ga na Črtomira naredi ta prizor in ga interpretira kot dokaz resničnosti Bogomilinih besed, je lahko tudi izraz notranje povezanosti stvarstva, poduhovljenja narave, junakove odprtosti za njeno sporočilo.

V *Krstu* najdemo veliko prisposodob, ki povezujejo človeka z naravo, kot na primer krvava reka. Opozicijo življenja in smrti lahko človek opazuje v naravi, zato ima za njega dvojno obličje, o katerem so veliko pisali romantiki. Pojavlja se ovrednotena opozicija noči in dneva, noč prinaša nevarnost, smrt. Pod krili noči teče bratovska kri po Ajdovskem gradcu. Podobno simboliko dneva in noči najdemo v ljudskem izročilu. Valjhun, ki ubija pogane, je opisan kot neurnik. Trupla ležijo kot snopi. Pripovedovalec v *Krstu* čuti arhetipsko vez s svetom, prvotno enotnost, značilno ne samo za romantiko, ampak prav tako za folkloro. Vemo, da se je Prešeren v času pisanja *Krsta* ukvarjal tudi z ljudsko poezijo.

Zoran Božič (2000: 92) opozarja na simboliko vode v *Krstu*:

Vsa prizorišča so povezana z njo in vsa osrednja metaforika opozarja nanjo. Kri bi napolnila jezero, tla moči krvava reka, Valjhun se vrže s svojo vojsko nad pogane kot hudournik, Črtomir je kot jezero po nevihti in njegovo življenje je podobno slapu, Bogomila je božansko lepa v iskrenju mavričnih vodnih kapljic. In ko se da Črtomir ob slapu Savici krstiti, mu voda simbolično spira breme izvirnega greha.

Voda je ena najpomembnejših naravnih sil, ki obkroža svet in ga povezuje. Vemo, da je bil Prešeren seznanjen s panteizmom. Redke sledi panteizma najdemo v osmrtnicah, napisanih v spomin prijateljev (Prijatelj 1921: 651).

V romantični poeziji narava govori s pomočjo simbolov in prisodob. Za Schellinga je narava sila, ki rodi simbole. V slikah – simbolih se razodevajo skrivnostne korespondence narave in sveta duha, pravi Leroux (Janion 1994: 33–34). Čeprav lahko v Prešernovi poeziji dvomimo o prisotnosti vere v heglovsko odisejo duha, ki jo je Schelling iskal v naravi (Dehnel 1992: 64, glej tudi Kos 1970: 251), odkrivamo v *Krstu* veliko simbolov in prvin romantičnega opisovanja narave in posameznika, ki naravo občuduje in razmišlja o njej. V *Krstu* ne zaznamo izrazitih vplivov filozofije narave kot prevladujočega svetovnega nazora, niti odiseje duha v naravi niti Schellingovega stremjenja po neskončnosti niti vere v absolut kot glavno načelo biti in spoznanja. Simboli, ki so povezani z naravo, pomagajo med drugim izraziti protislovja v notranjih izkušnjah subjekta. Prešeren ne uporablja zelo abstraktnih in individualističnih simbolov. Prikazuje slovenskemu bralcu dobro znano okolje. Alpski svet je zvest Črtomirov spremljevalec.

»Prešeren se z junakom identificira prek logičnega vzporejanja svoje lastne in junakove usode« (Kos 1970: 202). Identifikacija poteka tudi s pomočjo dogajalnega prostora, ki je pripovedovalcu in junaku dobro znan. Mogoče je ta navezanost na prostor simbol domoljubja, izraz nacionalne identitete. Zakaj si je Prešeren izbral prav alpski svet kot prostor dogajanja? Zaradi njegove lepote? Ne smemo pozabiti, da je za romantizem posebno pomembna kategorija vzvišenosti. Pomembno vlogo igra tudi monumentalnost alpskega sveta. V *Krstu* se srečujeta smrtni človek in večno življenje narave. Dogajalni prostor je realen, zato se z njim lahko poistoveti slovenski bralec, ki doživlja Črtomirovo zgodbo kot alegorijo nacionalne zgodovine in sprejema to ozemlje kot del svoje države in identitete, čuti njeno domačnost. Konec 17. stoletja Valvazor v *Slavi vojvodine Kranjske* poroča, da so ljudje z naseljenim gorskim svetom povezovali veliko vraž, menili so tudi, da je hudičevo prebivališče (Valvazor: 1977). V času ko je Prešeren pisal *Krst pri Savici*, so bile gore deloma že znane in osvojene. V prvi polovici 19. stoletja so bili sprehodi po hribih priljubljena dejavnost raznih družbenih slojev, med tem tudi pesnikov (Šaver 2005: 119).

Prikazani kraji so biseri slovenske narave. Boštjan Šaver meni, da je simbolika planinskega raja, ki je prisotna tudi v Prešernovi poeziji, eden izmed povezovalnih elementov slovenstva. Na podlagi razprave Hervé Le Brasa *Kri in gruda* ugotavlja: »Nacionalna enotnost je v tem oziru manifestacija dovršitve države na njenem ozemlju, prek katere se udejanja narod« (Šaver 2005: 45).

Pri obravnavi literarnega dela lahko upoštevamo tudi dolžino odlomkov, ki so posvečeni posameznim temam. V *Krstu* opisi narave zajemajo obsežen del besedila, prisotni so na različnih nivojih in niso le v vlogi statične zunanje scenerije.

Literatura

- BOŽIČ, Zoran, 2000: Simbolika dogajalnega prostora v *Matkovi Tini, Sreči in Krstu pri Savici*. *Jezik in slovstvo* 46/3. 91–94.
- COOPER, Henry R., 1981: The Baptism on the Savica as romantic program. Boris Paternu (ur.): *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. *Obdobja* 2. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 215–226.
- DEHNEL, Piotr, 1992: *Przyroda i historia. Studium wczesnej filozofii F. W. J. Schellinga*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- FRYE, Northop, 1977: Mit, fikcija, przemieszczenia. Michał Głowiński, Henryk Markiewicz (ur.): *Archiwum »Pamiętnika Literackiego«*. *Studia z teorii literatury*. T. I. Wrocław.
- JANION, Maria, 1994: *Kuźnia natury*. Gdańsk: słowo/obraz.
- JUVAN, Marko, 1990: *Imaginarij Kersta v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije*. Ljubljana: Revija Literatura.

- JUVAN, Marko, 1994: Preseganje romantične dediščine? Ključno besedilo narodne literature v modernizmu in postmodernizmu. *Jezik in slovstvo* 39/6. 229–240.
- KOS, Janko, 1970: *Prešeren in evropska romantika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- LOVEJOY, Arthur O., 1948: »Nature« as Aesthetic Norm. *Essays in the History of Ideas*. Baltimore: John Hopkins Press. 69–77.
- MENCINGER, Janez, 1883: Ajdovski gradec. *Ljubljanski zvon* 3/1. 17–24.
- PRIJATELJ, Ivan, 1921: Duševni profili naših preporoditeljev. *Ljubljanski zvon* 41/1. 10–729.
- ŠAVER, Boštjan, 2005: *Nazaj v planinski raj. Alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Založba FDV.